

EXPERTISENETWERK
SYSTEMISCH CO-DESIGN

Samen op weg

Het eerste jaar Expertisenetwerk Systemisch Co-design

Dit magazine is een uitgave van Expertise Netwerk Systemisch Co-design, een samenwerking tussen Hogeschool Inholland, Hogeschool Utrecht, Haagse Hogeschool, Hogeschool Rotterdam en partners vanuit creatieve industrie en maatschappelijk domein. Het netwerk wordt mede mogelijk gemaakt door een SPRONG subsidie vanuit Regieorgaan SIA.

De SPRONG groep bestaat uit:

Lectorenteam:

Wina Smeenk (Voorzitter), Lector Societal Impact Design, Hogeschool Inholland
Christine de Lille, Lector Innovation Networks, Haagse Hogeschool
Remko van der Lugt, Lector Co-Design, Hogeschool Utrecht
Jürg Thülke, Lector Authentiek Leiderschap, Hogeschool Inholland
Guido Stompff, Lector Design Thinking, Hogeschool Inholland
Peter Troxler, Lector Revolutie in de Maakindustrie, Hogeschool Rotterdam
Anja Overdiek, Lector Cybersocial Design, Hogeschool Rotterdam
Thomasz Jaskiewicz, Lector Civic Prototyping, Hogeschool Rotterdam

Programmateam:

Petra Cremers, Senior Onderzoeker, ESC
Bas van den Berg Senior Onderzoeker, ESC
Frank Evers, Programmamanager, ESC
Emma van Dam, Community Manager, ESC
Youetta Visser, Impactmaker, ESC
Ruth Delfgaauw, Impactmaker ESC
Yoel Schuller, Impactmaker ESC

Voor vragen over ESC of over de inhoud van dit magazine kunt u contact opnemen met programmamanager Frank Evers via frank.evers@inholland.nl

Bezoek voor meer informatie over ESC de website systemischcodesign.nl.

Inhoudsopgave

Samen op weg.....	4
1. Het eerste jaar	6
2. ESC moet lectoraten voeden en vice versa.....	12
3. Als ik me ergens aan verbind, wil ik ook wat doen	16
4. Onderzoekers en partners willen nieuwe vaardigheden ontwikkelen	18
5. Design heeft meerwaarde in alle fases van transitie.....	21

Samen op weg

Daar staan we dan, een jaar na de start van ESC. De infrastructuur staat, het team is compleet, we leren al doende van elkaar, netwerkevents en projecten staan op stapel en we geven een doorkijkje naar de toekomst.

Trots zijn we op de activiteiten die we als netwerk al hebben kunnen ontplooiën. Van gezamenlijke subsidieaanvragen, projecten tot inspirerende uitwisselingen in de praktijk. We zagen elkaar op de DDW en bij de hogescholen in het kader van onderzoek en onderwijs tot en met het ontdekken van potentiële nieuwe werkveldpartners en het breder betrekken van onderzoekers en koploperlectoren in onze eigen instellingen. Ook zijn lectoren en onderzoekers doorlopend bij elkaar gekomen om in co-design toe te werken naar eerste principes passend bij een prototype framework van systemisch co-design en een overzicht van tools. Hiermee is een eerste basis gecreëerd die helpt om samen beter experimenten, interventies en projecten op te zetten in zowel onderzoek als binnen de hybride leeromgevingen.

We zien naast onze eigen senior-onderzoekers steeds meer onderzoekers van de verschillende hogescholen aanhaken op deelthema's. Bijvoorbeeld bij projecten als Systemische Veiligheidsdialogen bij Chemelot waar Haagse Hogeschool en Inholland samen optrokken met Fundamentals, of het maken van gigamaps van ons netwerk in samenwerking tussen Hogeschool Utrecht, Haagse Hogeschool en Inholland. Ook bood koploperlector Daan Andriessen (HU) aan het lectorenteam te begeleiden bij het zoeken naar nieuwe vormen van monitoring van impact.

Dit alles met een team in ontwikkeling en nog zonder de kracht van impactmakers, die per januari 2023 begonnen zijn. Wat we ook hebben geleerd is dat een netwerk opzetten veel afstemming vraagt en tijdrovend is. Voor je het weet zijn tien maanden voorbij. Het programmateam komt dan ook eigenlijk pas net op stoom, koploperlectoren beginnen ons net beter te leren kennen en een deel van het werkveld begint in te zien wat we voor elkaar zouden kunnen betekenen. Het tweede jaar gaan we de focus nog meer leggen op het betrekken van – en samenwerken met alle partners.

In dit magazine geven we een doorkijkje van de resultaten tot nu toe via interviews met netwerkpartners. We hopen dat dit document onze energie en enthousiasme weergeeft en een goed beeld geeft van de manier waarop ESC onderweg is met het waarmaken van de ambitie én belofte om impact te maken op maatschappelijke transities. Op 22 mei brengen we het netwerk weer bij elkaar tijdens voor het volgende leernetwerkevenement. Tot dan!

Wina Smeenk
(Voorzitter)

Frank Evers
(Programmamanager)

SAVE THE DATE

LEERNETWERKEVENEMENT

13:00 - 18:00 OP 22 MEI 2023
LOCATIE EN PROGRAMMA WORDEN
BINNENKORT BEKEND GEMAAKT

1. Het eerste jaar

Wat een jaar is het geweest! Nadat we in 2021 de eerste lijnen voor de SPRONG aanvraag hadden ingediend konden we 1 maart 2022 van start. Van een launch bij pakhuis de Zwijger, waar we begonnen met wel 70 aanwezigen, door naar het aanvullen van het programmteam. Programmamanager, community manager en onderzoekers begonnen met het organiseren van een route en leernetwerk event op de Dutch Design Week. Daar werkten we aan een eerste landschap van ons netwerk. En hoe leuk was het om te zien welke projecten er gedaan worden en op welke thema's we verbinden! De eerste verbindingen werden al gelegd, bijvoorbeeld in de vorm van het willen organiseren voor en betrekken van jongeren.

Sinds september 2022 bestaat het programmteam uit een programmamanager, community manager, twee senior-onderzoekers en een design-onderzoeker. Sinds januari 2023 is het impactmaker team bekend. We zijn op stoom!

Leernetwerkevenementen

Samen leren doen we tijdens grote en kleine leernetwerkevenementen. Daar leren partners elkaar en elkaars werkwijze kennen. De aftrap was op het eerste grote leernetwerkevenement met de *launch* in Pakhuis de Zwijger. We maakten daar een eerste set vragen voor een gedeelde onderzoeksagenda. Er volgde een tweede op de DDW, waar we werkten aan het eerste 'landschap' van ons netwerk. Ook werden enkele kleinere bijeenkomsten georganiseerd, waar lectoren, onderzoekers, experts en werkveldpartners in verschillende samenstellingen bij elkaar kwamen.

Het volgende grote leernetwerkevenement is op 22 mei '23, zien we je daar?

Deelnemers houden tijdens de launch in Pakhuis de Zwijger een van hun leervragen omhoog.

Launch van het netwerk

30 mei 2022 was de feestelijke launch van het Expertisenetwerk Systemisch Co-design in Pakhuis de Zwijger. Tijdens de publieke aftrap met ons netwerk werkten we, met ruim 70 deelnemers uit werkveld en hogescholen, aan het formuleren van een eerste gezamenlijke leeragenda en knoopten de CvB's van de deelnemende hogescholen zich symbolisch aan elkaar en benadrukten zo het strategisch belang van Systemisch Co-Design en ESC voor de hogescholen.

Dutch Design Week

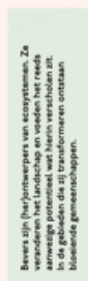
Tijdens het tweede externe leernetwerkevenement op de DDW brachten we expertise, werkpraktijk en projecten van het netwerk in kaart (zie volgende pagina's). Hiermee verkennen we onderzoeksthema's en mogelijkheden voor samenwerkingen. Naast lectoren, onderzoekers en bestaande werkveldpartners, sloten nieuwe geïnteresseerden aan, zoals professionals van de Gemeente Amsterdam. Ook maakte het ESC-team een routekaart langs verschillende verschijningsvormen van SCD op de DDW. Dat het netwerk gezien wordt, blijkt ook doordat ESC-lectoren gevraagd werden voor drie keynotes op de DDW tijdens het CLICKNL Drive festival.

Tijdens het eerste leernetwerk evenement bedacht Daan Andriessen (Hogeschool Utrecht) de nieuwe naam 'ESC(ape)' voor het netwerk.

De presentaties van Wina Smeenk, Kim Poldner en Anja Overdiek kijk je terug op systemischcodesign.nl

Deelnemers aan de Gigamapping sessie tijdens de Dutch Design Week. Ze bekijken de bouwstenen van andere partners en zoeken naar thema's die hun projecten verbinden.

Uitdagingenkaart

De kaart op de linkerpagina is een weergave van de uitdagingen die we in het netwerk hebben gesignaleerd tijdens de launch (op 31 mei 2022) en tijdens het gigamappen op de DDW (24 oktober 2022). Van de materialen die tijdens deze sessies verzameld zijn is samen met de lectoren (op 10 november 2022) de uitdagingenkaart gemaakt.

Gigamapping

Deze vorm is geïnspireerd op giga-mapping, een werkvorm ontwikkeld door de Noorse hoogleraar Birger Sevaldson en wordt ingezet om gezamenlijk met mensen grip te krijgen op complexiteit in een systeem door middel van visualisaties. Deze aanpak betreft het gezamenlijk bouwen, ordenen en aanvullen van een landschap van systeemelementen en hun verbindingen, welke vervolgens door ontwerpers worden vertaald tot grootschalige rijke visualisaties, infographics met een ordening en gelaagdheid waardoor de veelheid aan elementen, verbindingen en inzichten toegankelijk blijven voor de deelnemers. Deze worden weer ingebracht in de groep om op voort te bouwen, wat leidt tot nieuwe ordening en verbindingen in het landschap.

Het lectoraat Co-Design (hogeschool Utrecht) heeft deze aanpak inmiddels in tal van vormen en projecten toegepast (onder meer bij innovatie op de Spoed Eisende Hulp, innovatiekracht van een ICT-organisatie, inclusieve scholen, ontwikkeling Human Capital Agenda voor Utrecht, en bij de eigen kennisvorming uit projecten.

Meer systemisch co-design

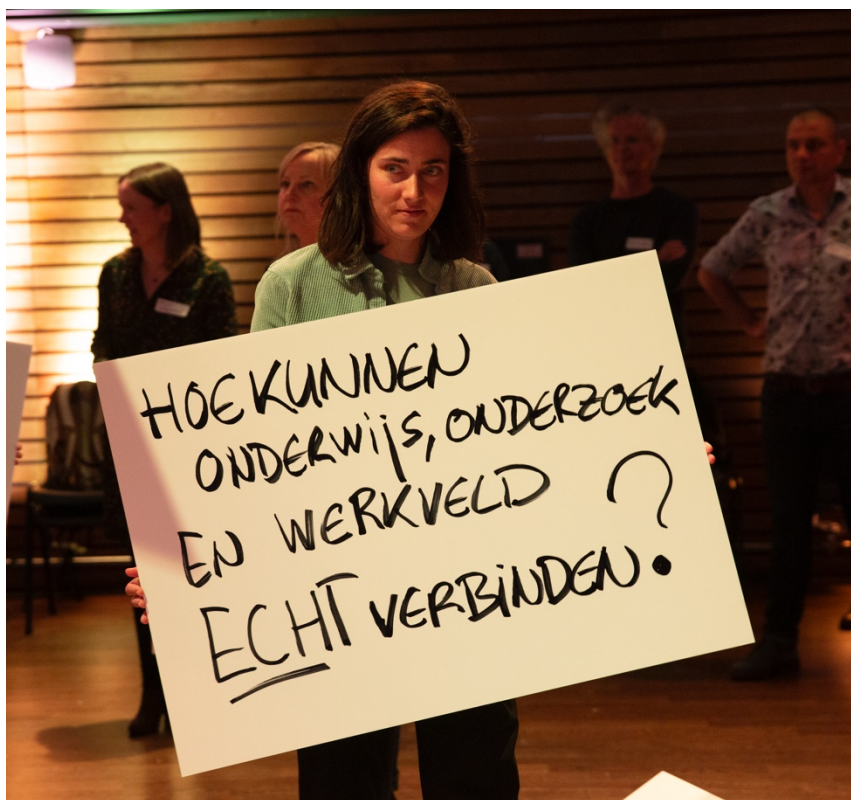
Wil je meer lezen over aanpakken, uitgangspunten en werkvormen die in het netwerk gebruikt worden? Lees dan eens een boek van een van de netwerkleden. Bijvoorbeeld van geïnterviewden in dit magazine (zie systemischcodesign.nl voor meer publicaties en verkooppunten):

- Wina Smeenk schreef samen met Agnes Willenborg het inspirerende en speelse boek *'DESIGN PLAY CHANGE, a playful introduction in design thinking'* met vele werkvormen in alle fasen van het ontwerpproces.
- Boudewijn Bugter's boek *'Social Service Design'* is zelfs genomineerd voor managementboek van het jaar.
- Anja Overdiek lanceerde onlangs het geheel vernieuwde *'Innoveren met labs 2.0 - Ruimte maken voor duurzaamheidstransities'*.
- Petra Cremers schreef mee aan *'Handboek ontwerpgericht wetenschappelijk onderzoek'*, dat in mei 2023 zal verschijnen.

Systemisch Co-design

We werken toe naar een *gedeelde dynamische ESC leer- en onderzoeksagenda* waar ook de netwerkpartners aan bijdragen en zich mede-eigenaar van voelen. Dat kan alleen als de samenwerking verder gaat dan alleen het deelnemen aan leernetwerkevenementen. Om samen leren verder te brengen gaan we komend jaar actief aan de slag met de inbreng van onze partners. Welke vragen leven er in de praktijk, en op welke thema's kunnen we maatschappelijke partners, creatieve partners en hogescholen laten samenwerken? Tijdens de DDW werden tussen de partners al contacten gelegd over het opzetten van een jongerenlab, met als doel om jongeren en studenten meer te betrekken bij het onderwijs en in projecten.

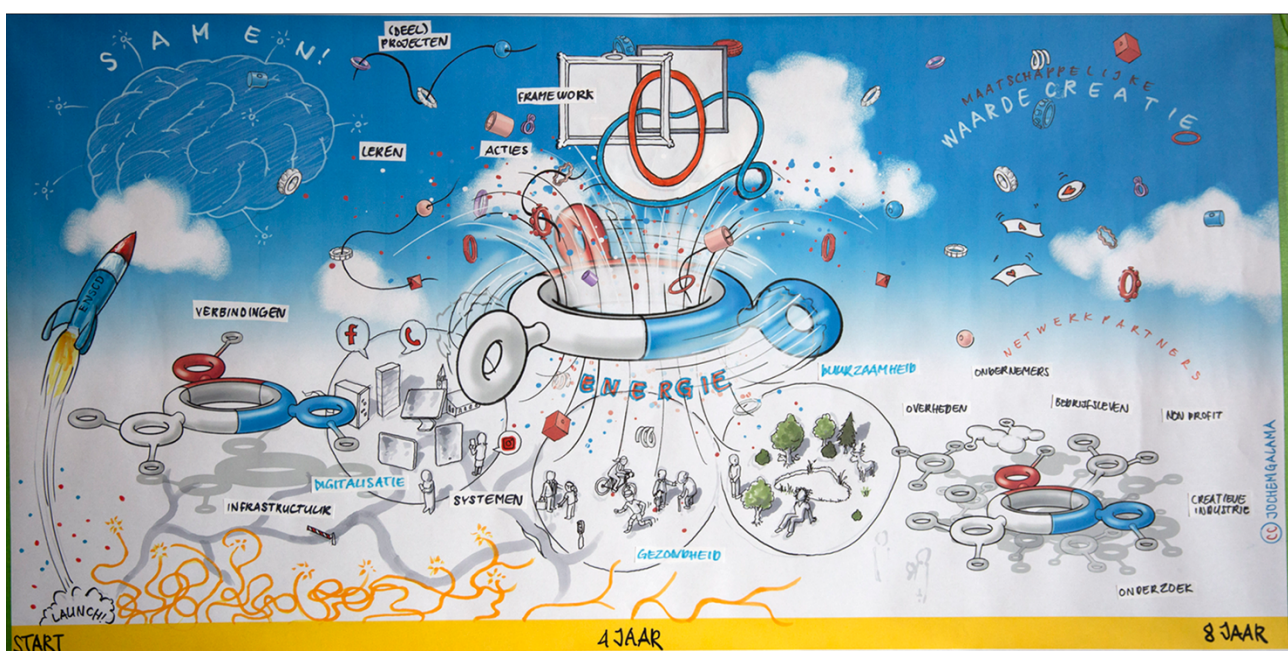
Komend jaar

Waar 2022 nog in teken stond van opbouw en een projectmatige start, gaan we in 2023 meer programmatisch werken aan het samen leren tussen hogescholen, creatieve industrie en maatschappelijke partners. Daarin gaan we in verschillende samenstellingen en op grote én kleine schaal aan de slag in workshops, experimenten, masterclasses, community of practice, summerschool en natuurlijk nieuwe projecten en onderzoeksaanvragen. Houd onze nieuwsbrief, website en LinkedIn goed in de gaten!

Vanuit de expertises van de lectoren willen we werken aan workshops die vrij te bezoeken zijn voor ons gehele netwerk. We gaan verder met het onderzoek naar het framework van systemisch co-design en onderzoeken hoe we als gezamenlijk onderzoeksnetwerk kunnen fungeren. Het onderzoeksportfolio breiden we uit, waarbij

we vragen van onze maatschappelijke partners willen ophalen om daar vanuit de
lectoren en andere partners input op te geven.

2023 wordt het jaar waarin we gezamenlijk aan de slag gaan, laten zien wat we kunnen en de samenwerking aangaan. Samenwerking die niet alleen vanuit de hogescholen geïnitieerd wordt, ook projecten die bij onze partners vandaan komen. We willen de samenwerking tussen partners aanjagen en zo maatschappelijke vraagstukken samen in projecten oplossen.

2. ESC moet lectoraten voeden en vice versa

INTERVIEW

Wina Smeenk, penvoerder en voorzitter van de SPRONG groep, vertelt over het Chemelot project.

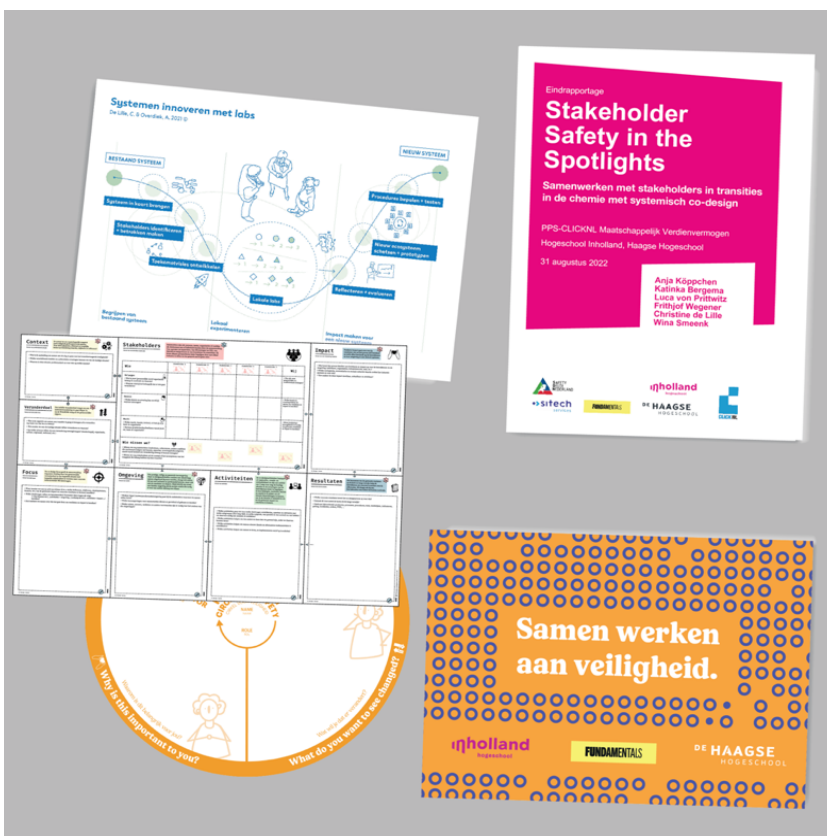

Soms gaat uitvoering van het ESC-programma sneller dan gedacht. Al voordat het trajectvoorstel officieel werd ingediend, werden Christine de Lille (Haagse Hogeschool) en Wina Smeenk (InHolland) samen benaderd door ClickNL (kennis- en innovatienetwerk van de creatieve industrie) met de vraag om te helpen met de doorontwikkeling van een gezamenlijk veiligheidsplan op bedrijventerrein Chemelot. Tenminste, zo luidde de uiteindelijke vraag, nádat de chemische bedrijven hun twijfels over een creatief designproces terzijde hadden geschoven. Een eerste fase in veilige handen van het ervaren en robuuste duo De Lille en Smeenk. “De uiteindelijk opgeleverde toolkit hebben we in overleg met de landelijke partner SafetyDelta NL zó opgezet, dat het overdraagbaar is en kan dienen als format voor andere bedrijfsterreinen in Nederland. Dat alles vergde natuurlijk veel”, legt Smeenk enthousiast uit.

“Inhoudelijk hebben we bijvoorbeeld het werk- en denkkader van ons lectoraat gekoppeld aan dat van de Haagse Hogeschool. Ons co-designcanvas hebben we in elke fase van de het Haagse Isle framework toegepast. En we hebben later samen nieuwe onderdelen toegevoegd.” Daarbij bleek het taalgebruik een punt van aandacht: waar design researchers spreken van een (living) lab, wordt daar in de chemische sector iets heel anders onder verstaan. Idem voor ‘experiment’. “Niets nieuws onder de zon”, aldus Smeenk. “In samenwerkingen is het de kunst om het proces zo te ontwerpen dat de opzet resoneert in de context waarbinnen je werkt. En dan moet het ook nog begrijpelijk zijn voor verschillende betrokkenen en stakeholders.” Er waren natuurlijk ook wat hobbels in het partnerschap binnen ESC. Zo bleek het niet vanzelfsprekend dat nieuwe collega’s meteen makkelijk samen konden werken in alle fases van het project. “Je moet dus ook tijd nemen om elkaar én om de mores per hogeschool beter te leren kennen. Gelukkig schakelen Christine de Lille en ik moeiteloos. Een tweede hobbel is dat het netwerk in corona-tijd is gestart, met alle gevolgen van lockdowns, ziekten en mantelzorg van dien. Ten derde moesten we leren in het netwerk op anderen te vertrouwen. Zo moest ik ook alle onderzoekers ruimte geven om in Limburg sessies te faciliteren.”

Smeenk is door deze succesvolle samenwerking nog meer doordrongen van de meerwaarde van het ESC: “We hebben in het Chemelot-project een systeem van gelaagd leren opgezet, waarin wij als ESC onderling veel van elkaar leren én waarbij Chemelot en Safety Delta Nederland ook veel te winnen hebben. Bovendien kan kennis en ervaring binnen ons netwerk samenkomen. Ook ClickNL leert van dit project. De expertise over samenwerking van diverse organisaties aan maatschappelijke verandering kan zo een *boost* krijgen. Dat is zeker in deze tijd een groot goed.”

Materialen van het Stakeholder Safety project. Links van boven naar beneden: systemen innoveren met labs, het codesign canvas en de safety circles. Rechts het eindrapport en de toolbox. Alle materialen zijn te downloaden via systemischcodesign.nl

Er liggen ook nog veel vraagstukken, zoals over de rol van empathie of het opbouwen van vertrouwen in netwerken. Of over de vraag hoe in het design om te gaan met machtsverschillen tussen de verschillende betrokkenen en hun organisaties, en uiteenlopende belangen. Smeenk: "Er spelen ook fundamentele vragen over de rol van de designer. Is die expert en procesleider die stakeholders bijeenzoekt en aanstuurt? Of meer facilitator van netwerken, die zelf op een gegeven moment niet meer nodig is?" Het inzetten van ESC is ook uitdagend voor de maatschappelijke partners: "Designers leren stakeholders bijvoorbeeld om eerder met een interventie te gaan werken, via onder andere *prototyping* of experimenten in *fieldlabs*, om zo gericht te leren in de praktijk."

Wina presenteert op DRIVE Festival van CLICKNL tijdens de Dutch Design Week, waar ze vertelt over het project systemische veiligheidsdialogen.

Intermezzo: samen leren

We hebben afgelopen jaar geëxperimenteerd met diverse vormen om samen te leren van elkaars praktijken. Uitwisselingen in verschillende samenstellingen om enerzijds te zoeken naar gemeenschappelijke vragen en anderzijds te verkennen wat systemisch co-design typeert. Hieronder enkele impressies van de workshop *Theory beyond text* door de Deense hoogleraar Jacob Buur met zijn team, waar we kennismaakten met drie werkvormen: *Rites of Passage* 'on identity formation and group membership', *Exchange & Reciprocity* 'on forming human relationships' en *Actor-Network* 'on the agency of 'things'. Op de foto's zien we Jacob Buur in actie met deelnemers en enkele *close ups* van instrumenten die aan bod kwamen tijdens de workshop.

In 2023 starten we met meer van dit soort kleinere leerevenementen. We nodigen mensen van binnen en buiten ons netwerk uit om inzichten te delen, vragen te verkennen of te experimenteren met nieuwe tools. Deze bijeenkomsten zijn open toegankelijk voor leden van ESC. Hou de nieuwsbrief in de gaten.

Naast leerevenementen willen we ook samen leren in (onderzoeks)projecten en contexten waar SCD toegepast wordt bij het werken aan transitievraagstukken. Dat kan dus ook gaan om projecten bij netwerkpartners buiten de hogescholen.

In januari zijn drie impactmakers gestart, een nieuwe rol, bedoeld om juist met het brede netwerk te zoeken naar nieuwe projecten, vraagstukken, samenwerkingsvormen en omgevingen waarin we kunnen leren van elkaars praktijken en vooral... impact maken op transities!

In januari 2023 was een eerste bijeenkomst met andere lectoren en onderzoekers van de hogescholen die zich nadrukkelijk bezighouden met de transitiethema's duurzaamheid, gezondheid, digitalisering en onderwijs. ESC wil zich als netwerk inzetten om systemisch co-design in te zetten binnen onderzoek en onderwijs op deelnemende hogescholen en kennisinstellingen daarbuiten.

Heb je ideeën of wil je meer informatie? Neem dan contact op met Programmamanager Frank Evers (frank.evers@inholland.nl) of Community manager Emma van Dam (emma.vandam@inholland.nl) of kijk op systemischcodesign.nl.

3. Als ik me ergens aan verbind, wil ik ook wat doen

INTERVIEW

Boudewijn Bugter, theRevolution, is bij ESC aangesloten als creatieve partner.

Boudewijn Bugter, oprichter van advies- en ontwerp bureau theRevolution, is een van de beoogde externe partners waarmee ESC wil samenwerken, bijvoorbeeld in een 'partnerraad'. Hij was ook een van de mensen die in de zomer van 2022 meedacht over de aanvraag voor het ESC-programma. In de stoere Caballerofabriek op de Binckhorst in Den Haag vertelt Bugter: "Als ik me ergens aan verbind wil ik ook wat doen. Daarom wilde ik na die energieke ESC-bijeenkomst in Pakhuis de Zwijger in de zomer van 2022 wel wat actiever meedenken over de partnerraad. Vreselijk woord trouwens." Waar andere delen van het ESC programma voortvarend gaan, is deze partnerraad nog in oprichting.

Bugter's advies- en ontwerp bureau doet veel projecten in het sociale domein voor overheden. Van 'Meer kansen voor 55+ op de arbeidsmarkt' (Start Foundation) tot 'Betere hulpverlening aan gezinnen met multiproblematiek' (ministerie van J&V). theRevolution was eerst vooral advies- en onderzoeksbureau, maar wil verder groeien in ontwerp. "Ik werk graag samen met ESC, vooral om meer te leren over het designvak. Ik ben met name geïnteresseerd in de systemische kant, tot nu toe doen onze vakmensen dat eigenlijk vaak vrij intuïtief. Verder wil ik ook ónze kennis en ervaring uitwisselen met vakgenoten en met lectoren sparren."

Rol design

In deze tijd is de inzet van designers bij maatschappelijke opgaven steeds vanzelfsprekender. "Ik zie heel duidelijk de meerwaarde van ontwerp, zeker in combinatie met strategisch adviseurs en onderzoekers. De laatste jaren heb ik extra designers aangenomen. Zij kijken anders, kunnen visualiseren, hebben creatieve werkvormen en kennen het maakproces. Zo hebben we pas bij een net gefuseerde gemeente via een co-creatie proces met alle medewerkers de nieuwe werkwijzen ontworpen. Dat is typisch een klus voor een designer. Zo kan de designer interne tegenstellingen visualiseren, verhelderen en daarmee op scherp stellen, zodat die niet blijven sluimeren onder de oppervlakte."

Als ondernemer is Bugter gewend door te pakken. Hij wil ook graag echt samenwerken, zich committeren. "Het risico is dat zo'n raad achterover zit en alleen af en toe om advies gevraagd wordt. Als je een meer actieve en inhoudelijke rol voor je ziet, dan kan ik me voorstellen dat de raad bestaat uit een aantal innovatie- en designprofessionals uit verschillende hoeken. Ik denk dat je dan moet zoeken naar een afspiegeling van partijen die werken aan *systemic design* in maatschappelijke transitie. Partijen die in staat zijn om complexiteit te doorgronden én het hoofd te

bieden, wat blijkt uit het type projecten die ze doen. Die via goed voorbereide discussie invloed willen hebben op het ESC-programma, of op de uitkomsten” Hij wacht op een volgende stap van ESC. “Ik snap dat de start van het ESC-programma tijd kost en iedereen daarmee druk in de weer is. Maar het zou goed zijn om komende maanden dit weer op te pakken. ”

Samenwerken aan projecten

Als partnerorganisatie van ESC zou theRevolution ook graag samen het initiatief tot projecten willen nemen: “De eerste intentie om bij zo’n expertisenetwerk aan te haken is niet om er geld aan te verdienen. Maar soms hebben we een goed plan en als we daarmee bij overheden aankloppen, zien die vooral een bedrijf dat facturen wil schrijven. Een bredere inbedding helpt om hen van de sociale relevantie van de plannen te overtuigen.” Hij ziet een voortrekkersrol voor het expertisenetwerk om partners bij elkaar te zetten rond bepaalde thema’s en om daar plannen te ontvouwen. “Het zou mooi zijn als ze zeggen: We hebben verschillende plannen. Is dit iets voor jou, is dit iets voor een andere partner? Voor ons is vooral samenwerking in de sociale sector relevant en bijvoorbeeld samenwerking rond technische circulaire thema’s weer wat minder.”

Natuurlijk wil theRevolution ook samenwerken met andere ontwerpbureaus. “Het netwerk van ESC is natuurlijk breed, van grote ontwerpbureaus tot ruimtelijk ontwerp en zelfs een zakelijk tekenaar, zag ik. Tot nu toe weet ik nog niet goed wie de relevante partners voor ons binnen het ESC-netwerk zijn, maar ik maak graag nader kennis met ze. Soms vullen ontwerpbureaus elkaar nu al aan bij opdrachten voor dezelfde klant. In de loop van de jaren hebben we geleerd dat samenwerking veel kan opleveren.

4. Onderzoekers en partners willen nieuwe vaardigheden ontwikkelen

INTERVIEW

Senior onderzoekers
Petra Cremers, Inholland
(boven), en Bas van den
Berg, de Haagse
Hogeschool (onder),
werken voor ESC.

De twee senior onderzoekers van ESC zijn ambitieus. “Ik hoop zo dat het ESC uiteindelijk meer wordt dan een incidentele samenwerking tussen verschillende *designresearchers* en het combineren van *designtools*”, zegt onderzoeker Bas van den Berg, werkzaam bij het lectoraat Innovation Networks aan de Haagse Hogeschool. “Het zou zóveel meerwaarde hebben als het lukt om gaandeweg een gezamenlijk *framework* voor systemisch co-design te ontwikkelen en op basis daarvan met externe partners meer kennis en ervaring op te doen”. Zijn ambitie is ook gericht op het onderwijs en de actieve participatie van studenten en promovendi aan maatschappelijke verandering. Of zoals hij het noemt: regeneratief onderwijs. “Ik ben ervan overtuigd dat verandering begint bij studenten.”

Collega Petra Cremers is gepokt en gemazeld als onderzoeker in het veld. Via natuureducatie werd ze onderwijskundig adviseur bij de Hanzehogeschool en is uiteindelijk in Wageningen gepromoveerd op *living labs*. Haar rol binnen ESC is die van meta-onderzoeker. Cremers zorgt dat van de verschillende projecten méér geleerd wordt over methodiek, transities en de rol van design daarin. “Ik voeg naast het ontwikkelen van een *toolkit* en een *framework* graag ook de daarbij benodigde vaardigheden toe. Wij en onze samenwerkingspartners moeten een nieuwe *capability* ontwikkelen.” Van den Berg vult aan: “Systemisch co-design vergt een andere attitude, waar vanuit je als onderzoeker aan de slag kunt gaan. ‘Relationaliteit’ is daarbij het kernbegrip. Je verandert immers samen, binnen een context.” Cremers op haar beurt: “Je hebt dus ook sensitiviteit nodig, om te begrijpen wanneer je een volgende stap kunt zetten of samen een andere fase kan ingaan.” Een designer laveert soms tussen gas geven en juist afremmen, of te kiezen om een interventie toe te passen.

Dynamische startfase

Beide onderzoekers zijn de laatste maanden langs de ESC-lectoren in Den Haag, Utrecht, Amsterdam en Rotterdam gegaan en proberen met hen een gezamenlijk kader voor designonderzoek en -onderwijs te ontwikkelen. Geen geringe uitdaging. Nu ESC in opbouw is én zich extern profileert, een startfase vol dynamiek, zijn de beide onderzoekers daarnaast druk geweest met bijeenkomsten “We hadden soms het idee van deadline naar deadline en van event naar event te hollen, maar we hebben daardoor wél veel externe input gekregen.” Zo kreeg ESC bijvoorbeeld de gelegenheid zich te presenteren op de Dutch Design Week 2022 en greep die met beide handen aan. Daar werd samen met ESC-er Joep Kuijper een energieke sessie

met diverse partners opgezet, andere belangstellenden schoven graag aan. Cremers maakte met *communitymanager* Emma van Dam meteen ook een plattegrond en een route langs de systemische design-projecten op DDW22.

ESC bouwt op methodisch vlak aan vernieuwing en meerwaarde. In januari 2023 faciliteerden Cremers en Van den Berg twee dagen op de hei, waar hun ideeën over het kader met alle ESC-lectoren verder werden ontwikkeld. Petra: “Een *framework* voor systemisch co-design is belangrijk als houvast in de complexiteit en nodigt uit om dieper te gaan: Wat doe je wanneer, op welke manier en waarom? En ook: Hoe draagt dat bij aan een transitie, hoe reageert het systeem? We willen weten hoe systemisch co-design kan bijdragen aan maatschappelijke verandering. Wat zijn dan de interventies op netwerkniveau die op verschillende punten waarde creëren?” Ze nodigden bij de heidagen ook een tweede schil van betrokken vaklectoren uit, met wie de ESC-lectoren kunnen samenwerken aan transities in sectoren als energie, zorg en *fair fashion*. Een schot in de roos; al snel werden gezamenlijke plannen gesmeed. Lectoren Jürg Thölke en Remko van der Lugt verzorgen binnenkort een sessie met lector Daan Andriessen, over het monitoren van impact.

Wat hebben ze van deze eerste fase geleerd? Cremers: “In ons programmaplan hebben we weinig woorden vuil gemaakt aan het optuigen van de samenwerking van onze lectoren zélf en het team daaromheen, maar dat vergt ook aandacht. Om te beginnen moet je elkaar gewoon beter leren kennen en meer weten van elkaars werkwijze en deskundigheid. Pas daarna kun je zelfbewustzijn creëren en leer je wat we allemaal kunnen bedragen aan het *framework*.” Van den Berg: “Ik merk dat het hele systeem nog niet is ingericht op hogeschool-overstijgende samenwerking. Dat geeft organisatorisch onnodige ruis. Toch hebben we al veel gedaan de laatste maanden, vind ik. Nu kunnen we een programma, *community management* en samenwerkingen verder opzetten. Voor mij is het spannend om te zien of we binnenkort een gezamenlijke minor in het onderwijs kunnen opzetten binnen één van de hogescholen. En wie weet kunnen we in de toekomst ook samen een groep promovendi begeleiden.”

Om het *framework* verder te ontwikkelen worden in het voorjaar 2023 video's opgenomen met de lectoren. Een van de nieuwe impactmakers, Youetta Visser, vertaalt alle inzichten vanaf april 2023 in een toegankelijke serie ESC podcasts, voor iedereen die geïnteresseerd is in de rol van systemisch co-design bij maatschappelijke verandering. Daarin zullen naast de lectoren ook de maatschappelijke partners het woord krijgen

Lectoren en onderzoekers maken visuele versies van hun kijk op systemisch co-design en presenteren hun modellen aan de anderen.

5. Design heeft meerwaarde in alle fases van transitie

Een snelle denker vol energie. Anja Overdiek is associate lector en was projectleider 'Future Proof Retail' bij de Haagsche Hogeschool, een landelijk netwerk van MKB-vernieuwers. Ook is zij sinds januari 2021 lector bij de Hogeschool Rotterdam, waar ze zich richt op Cybersocial Design. Samen met een aantal andere lectoren uit Rotterdam sluit zij zich vanuit daar volgend jaar aan bij ESC.

Overdiek richt zich steeds nadrukkelijker op transitie naar meer energie-neutrale en biodiverse steden gekoppeld aan een verantwoorde digitalisering. Hierbij brengt ze transitiekennis en ontwerpend onderzoeken samen. "Iedereen zet nu samenwerkingen op, waarbij beleidsmakers, koepels, onderzoekers en ondernemers werken aan de hoognodige maatschappelijke veranderingen. Maar de vraag is natuurlijk wel hoe je dat het beste kunt doen."

Waar Overdiek eerder als socioloog en politicoloog afscheid nam van de wetenschap, heeft ze nu haar plek gevonden in een omgeving waarin onderzoekers in het veld samenwerken met maatschappelijke partijen aan verandering. Daar waar theorie en praktijk samenkomen. "Zo onderscheidde wij in het door Christine De Lille en mij ontwikkelde procesframework verschillende fases in verandertrajecten, waar projectleiders zich vaak nog nauwelijks bewust van zijn." De associate lector heeft net een nieuwe publicatie afgerond, 'innoveren met labs 2.0' samen met vijf onderzoekers en vier duurzame projecten.

Opschalen in transitie

"Systemisch co-design kan volgens mij helpen de kloof te dichten tussen allerlei vernieuwende initiatieven in de samenleving enerzijds en anderzijds de nodige verandering van bestaande instituties, of in transitie termen: het regime", legt Overdiek uit. "De eerste fase van verandering, het starten van innovatieve en disruptieve initiatieven, krijgt veel aandacht binnen transitie. Wij testen diverse interventies in *living labs* om concreter te zien hoe het werkt. Idealiter heb je daarna een of twee werkende concepten. Die testen we dan in diverse contexten en op verschillende plaatsen. Maar dan is de vraag: Hoe schaal je dat op en implementeer je dat om te komen tot nieuwe regimes en uiteindelijk systemen? Hoe verbind je niche en regime, participatief, in de praktijk? Dat gebeurt enerzijds vanzelf, maar kan ook als een nieuwe ontwerpfase gezien worden. Juist op dit vlak is er tot nu toe weinig onderzoek gedaan."

INTERVIEW

Anja Overdiek is lector Cybersocial Design bij Kenniscentrum Creating 010 van Hogeschool Rotterdam en is projectleider Futureproof retail bij de Haagse Hogeschool

nieuwe ontwerpfase gezien worden. Juist op dit vlak is er tot nu toe weinig onderzoek gedaan.”

Overdiek komt op stoom. “Ik zie meer uitdagingen voor systemisch co-design. Met onze kennis en ervaring zouden we ook kunnen kijken naar het afbouwen van verouderde, lineaire systemen. Je ziet wel dat bedrijven leuke nieuwe duurzame producten ontwikkelen, maar minder aandacht hebben voor het pijnlijke, de “verliezers” bij het loslaten van het oude systeem. De boeren bijvoorbeeld, daar moeten oude manieren van werken afgebouwd worden, met daarinbinnen de mensen die dat al heel lang zo doen. Hoe doe je dat op een goede manier? Hoe kunnen we maatschappelijk met hen samenwerken? Daar zijn we nog te weinig mee bezig.”

Anja Overdiek tijdens de lancering van de nieuwe uitgave van 'Innoveren met Labs – Hoe doe je dat?'

Ze vindt het jammer dat ontwerpers vaak maar in één fase van transitieprojecten worden gevraagd, bijvoorbeeld bij het verbeelden van de toekomst. Volgens haar heeft design tijdens het hele transitieproces meerwaarde. In het eerder opgezette Future-Proof Retail (FPR) project zie je vanaf het begin principes van transparantie, co-creatie en experimenteren in de praktijk terug. “Het landelijke netwerk van alle betrokken organisaties kreeg van ons invloed op de keuze voor diverse soorten regionale living labs, bijvoorbeeld een lab waarin tal van nieuwe klanttechnologieën werden toegepast en een lab waarin vol werd ingezet op hospitality. De labs sloten zo goed aan op de energie die er in een regio voor bepaalde thema’s was. Zo schep je een kader, maar geef je ook ruimte om mee te bewegen met de behoeften van het netwerk: ‘Navigating the proces’ noemen we dat.”

In het nieuwe boek onderscheiden de auteurs vijf basisregels, die in alle projecten terugkomen en elkaar versterken, zoals balans tussen technische en sociale innovaties en transparantie over het deelnameniveau. “Het risico is dat je van het ene project naar het andere holt en weinig tijd hebt om alle opgedane kennis en ervaring te

overdenken, te bundelen en beschikbaar te maken voor anderen. Nu was dat gelukkig anders.”

Studenten leren extern samen te werken

Alle hogescholen kijken ook hoe je studenten bij labs kunt inzetten en in labs kunt laten leren. “De uitdaging is om niet-design studenten mee te nemen en te leren om extern samen te werken, bijvoorbeeld in de stad. Ze hebben daarbij een meer experimenteel denkkader nodig en we zoeken samen met docenten hoe zij genoeg bagage kunnen meenemen, zonder het hele ontwerpvak te leren. Bijvoorbeeld bij digitale projecten samen met bewoners en bedrijven in de stad: hoe leer je studenten om nieuwe technologieën te kunnen toepassen, maar tegelijkertijd met diverse soorten organisaties en mensen samen te werken en met hen experimenten te doen? Ook de docenten hebben daar iets te leren.” Ze schakelde hierbij de expertise van ESC-lector Guido Stomph in. “Design thinking toegankelijk maken voor niet-designers, is echt zijn expertise. Het lijkt me goed om binnen ESC nog veel vaker gebruik te maken van elkaars kracht en van de mogelijkheid om diverse vormen van ontwerp te combineren.”

Een van de hoogtepunten was wat haar betreft een gezamenlijke presentatie tijdens het internationale symposium ‘Relating Systems Thinking and Design’ in Brighton. “Dat gaf veel inzicht in de rol van co-design bij maatschappelijke verandering. We moeten ons als netwerk onderscheiden. Wat voor kennis willen wij produceren en hoe doen we dat? En dat aanvullend op wat er internationaal al is op het gebied van co-design.”

Anja Overdiek presenteert haar verhaal over innoveren met labs tijdens DRIVE festival.

